

Baykal Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Din Politikasının Parametreleri

Ramazan AKKIR
Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
ramazanakkir@gmail.com

Özet

Din-devlet ilişkileri, Türkiye'nin en gerilimli alanlarından birisidir. Modern Türkiye'nin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), din politikalarını laiklik ilkesi doğrultusunda belirlemiştir. Her dönem farklı anlamlara sahip olan laiklik, Baykal döneminde koruyucu ve kollayıcı bir anlam kazanmıştır. Baykal dönemindeki laiklik politikalarının amacı, rejimi korumakla beraber, dinsel hareket ve eylemleri baskı altında tutmak olmuştur. Baykal Dönemi CHP'sinin din politikalarının oluşmasını sağlayan unsurlar, CHP'nin ve CHP seçmeninin seküler kimliği, 1990'lı yılların paradigmaları, 28 Şubat süreci ve AK Parti iktidarındır. Bu çalışmanın güzergâhları, CHP laikliğinin tarihsel arka planı, 1992 Yılında CHP'nin yeniden kuruluşu, Baykal Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin din politikalarının parametreleri ve parti programlarına yansıyan din ve laiklik tartışmalarıdır. Deskriptif yöntemin kullanılmış olduğu bu makalede, Baykal Dönemi CHP'sinin din politikalarının parametreleri ile laikliğinin farklılaşan anlamları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Deniz Baykal, Din, Laiklik, Siyasal Rejim, Kimlik.

The Parameters of The Religion Politics of The Republican People's Party

Abstract

The religion-state relations are one of the controversial fields of Turkish politics. The Republican People's Party (CHP), which is the founder of the Modern Turkey, has determined religion policies in the direction of secularism. Secularism, which has different meanings in every term, has become a protective role during the Baykal's term. The goal of policies during the Baykal's term became to protect the regime as well as to keep the religious actions and activities suppressed and in control. The elements of the religion policies during the Baykal's CHP are the secular identity of the CHP and the CHP supporter, the paradigms of 1990's, the 1997 Turkish military memorandum and the Justice and Development Party's (AKP) rule. The routes of this study are the historical background of the CHP's secularism, the re-establishment of the CHP in 1992, the parameters of the religion policies during the Baykal's CHP and the discussions about the religion and the secularism in the CHP's party program.

In this study which was used descriptive method, I will examine the parameters of the religion policies during the Baykal's CHP and the different meanings and the interpretations of the secularism.

Keywords: Republican People's Party, Deniz Baykal, Religion, Secularism, Political Regime, Identity

JEL Classification Codes: Z00, Z12

GİRİŞ

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), 1923 yılında kurulmuş 27 yıl boyunca Türkiye'yi tek parti olarak yönetmiştir. Bu uzun iktidarı boyunca ülke siyasetinin tek hâkimi ve yönlendiricisi konumundaydı. Erken Cumhuriyet döneminden itibaren CHP'nin din politikalarını belirleyen temel ilke de laiklik olmuştur. Özellikle Tek Parti Döneminde uygulanan baskıcı, kontrolcü ve kuşatmacı laiklik anlayışı, özgürlükçü laikliğin anlaşılmasının önüne engel olmakla beraber, halkın CHP'den uzaklaşmasının da önemli nedenidir. Bu politikanın sonucunda, dinsiz bir parti imajı ortaya çıkmıştır. Ayrıca toplumsal baskı ve gözetimin yoğun olduğu bu dönemde CHP, topluma rehberlik etme gayesine sahip siyasi bir organizasyon gibidir.

Bu makalede 1992 yılında yeniden kurulan CHP'nin din politikalarını oluşturan tarihsel ve sosyolojik şartlar değerlendirilecektir. Baykal dönemi, CHP'nin din politikalarını belirleyen ilkeler, partinin tarihsel süreçte oluşan seküler ve laik kimliği, 1990'lı yılların sosyolojik özellikleri, 28 Şubat süreci ve AK Parti'nin kuruluşu ve yükseliş hikâyesidir. Bu faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan din politikaları ve Baykal dönemi parti programlarında din ve laikliğin nasıl yansıdığı ortaya konulacaktır. Deskriptif metodun kullanılacağı bu çalışmada, Baykal dönemi incelenecektir.

1. Tarihsel Arka Plan

Tek Parti dönemi ortaya konulan din politikaları birçok noktada CHP'nin din politikalarının prototipini oluşturmuştur. Tek Parti Döneminde baskıcı ve kuşatıcı bir karakter arz eden laiklik (Köker, 1990), Bülent Ecevit döneminde farklılaşmış ve baskıcı niteliğini kaybetmeye başlamıştır. Tek Parti Döneminde, Kemalist toplum projesinin temel ilkesi olan laiklik(Kocaoğlu, 2007: 1297-1307); “Toplumsal uzlaşma ve barış aracı olmaktan çok, topluma her türlü dini duyarlılık tezahürden arındırılmış bir biçim verme politikası olarak” (Erdoğan, 2000: 309) değerlendirilebilir. İslam'ı kamusal alandan uzaklaştıran ve dinin halkın muhayyilesi ile olan bağlantısını kesmeye çalışan bu siyaset, büyük kentlerde başarılı olmakla beraber nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı kırsal kesimlerde etkili olamamıştır(Yavuz, 2008: 84).

“Devlet Baba” olarak tanımlanabilecek olan İnönü'nün düşünce ve uygulamaları 1938-1950 arası din politikalarını belirleyen bir diğer etken olmuştur (Özcan, 2015: 386). Dini karşı baskının oldukça yoğun olduğu bu dönemde batılılaşma kimliği doğrultusunda din, gözetim altında tutulmaya çalışılmış, tercüme yoluyla da batı kültürü ülkeye taşınmaya çalışılmıştır. Batı klasiklerinin çevrilmesi, bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalar arasındadır.

1973 yılında CHP'nin liderlik koltuğuna oturan Ecevit'i ve dönemini, sosyal demokrat ilkelerle halk ile parti arasındaki mesafeyi kapatma çabalarının olduğu yenilenme ve değişme dönemi olarak görmek mümkündür(Altunoğlu, 2014: 13). Başlangıçta klasik CHP'li refleklere sahip olan Ecevit, zamanla değişmiş ve dine olumlu veya saygılı yaklaşıma başlamıştır(Ecevit, 1973: 52). Özellikle 1973 ve 1977 yılı seçimlerinde yakalaşmış olduğu başarı, laiklik politikasındaki değişimin gerekliliğini ve yerindeliğini doğrular nitelikteydi. Bu dönemde kamusal alanda dinin varlığını yok sayan kurucu ve kuşatıcı laiklik de, etkisini kaybetmeye başlamış; dine saygılı yaklaşan daha özgürlükçü bir laiklik emareleri ortaya çıkmıştır. Ancak tarihinin her döneminde CHP'nin, laiklik hassasiyetinin taşıyıcı öznesi olduğu da unutulmamalıdır(Altunoğlu, 2014: 106). Çünkü Türk siyasal hayatında, demokrasinin önüne geçen ve modernist, otoriter siyasal rejimlerin eseri laiklik(Göle, 2000: 53), geleneksel değerlere bağlı olan halkın değerlerini kontrol ve baskı altında tutmaya yarayan katı bir ideoloji olmuştur (Davison, 2002: 306).

12 Eylül 1980 darbesinin kapatmış olduğu CHP'nin 9 Eylül 1992 tarihinde yeniden kurulması üzerine genel başkanlığa Deniz Baykal seçilmiştir. 1970'li yıllarda Ecevit'in danışmanlığını yağan Baykal, yaklaşık kırk yıldır siyaset sahnesinde yer alan siyasi bir aktördür. Bundan dolayı Baykal'ın siyasal portresini çıkarmak oldukça zordur.

1992 yılında CHP'nin Genel Başkanlık koltuğuna oturmasından 2010 yılındaki olaylı istifasına kadar olan süre boyunca Baykal, bazı siyasal olaylardan etkilenmiş, siyasal görüş ve tutumlarını sıklıkla güncellemek zorunda kalmıştır. Öncelikle farklı dönemlerde ortaya atılan “Ortanın Solu/Demokratik Sol”, “Yeni Sol”, “Anadolu Solu” ve “Yeni CHP” gibi ifadeler değişim momentleri olduğu belirtilmelidir. Bu momentlerin her biri, ulusal ve uluslararası pek çok faktörün katkıda bulunduğu Türkiye'nin siyasal gerçekliğinin bir yansımasıdır (Altunoğlu, 2014: 18). Laik, din, irtica, dini istismar gibi partinin din politikasını belirleyen söylemlerde bu momentlerin etkisi bulunmaktadır.

Baykal, 1973'de Antalya milletvekili seçilmesiyle başlayan siyasi kariyerini hâlen Antalya milletvekili sıfatıyla sürdürmektedir. TBMM çatısı altında Maliye, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Dış İşleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerini yapmış (Kahraman 1990: 9-370) olan Baykal, 1992 yılından 2010'a yılına kadar, kısa dönemler hariç, her dönem CHP'nin başında olmuştur.

2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Yeniden Kuruluşu

20 Kasım 1991'de kurulan DYP-SHP Koalisyonu, 12 Eylül rejiminin kapattığı siyasal partilerin yeniden açılmasına olanak tanıyan yasayı, 19 Haziran 1992 tarihinde çıkarmıştır. Böylece CHP de yine aynı adla yeniden açılabilirdi. CHP'nin son Genel Yönetim Kurulu adına ve Genel Sekreter Yardımcısı Erol Tuncer liderliğinde bir grup (Uyar, 2000:156-157), CHP'nin yeniden kurulacağını belirtmiştir; “Amacımız, CHP geleneğinden ve kadrolarından gelen veya siyasal

hayata CHP'nin kapatılmasından sonra katılarak, demokratik siyasal yelpazenin sol kanadında yer alan arkadaşlarımızla aynı çatı altında toplanmaktır. CHP Genel Yönetim Kurulu, geçmiş deneyimlerden ders almış, kişisel çekişme anlayışından uzak, kişisel tırmanış yöntemlerine kapalı, çağdaş sosyal demokrasiyi de içine alan, ama ondan daha büyük ve geniş amaçları olan bir siyasal hareketin savunucusudur. Dünya da Türkiye de 1980'lerde kalmamıştır. CHP bu gelişme çizgisinde bugünlerin ve yarınların politikasını, geçmişinin ve misyonunun zenginliği ile yorumlayarak oluşturacaktır" (Dağistanlı, 1998: 221-222).

CHP'nin 25'inci Kurultayı'nda, Erol Tuncer'in karşısına aday olan Baykal, 679 oyla Genel Başkan seçilen (Dağistanlı 1998: 392) Baykal; "Türkiye'yi yönetmek iddiasıyla göreve geldiklerinin" altını çizerek (Pirim, 1999: 93) CHP'nin dördüncü genel başkanı olmuştur. "Cumhuriyet Halk Partisi, tüm topluma refah götürmeyi amaçlarken, özgürlük ve eşitlik ideallerinin bütünlüğünde, sosyal demokrat anlayışların zemininde, geleceğin barışçı ve üretken Türkiye'sini yeniden kuracaktır" (Baykal, 1994: 3) diyen Baykal, yenilikçi bir siyaset ile toplumun sosyolojisini yakalama kararındadır.

Baykal dönemi, Yeni Sol ile tanımlanmıştır. Yeni Sol siyasetile yeniden siyaset arenasında yerini alan CHP, Parti politikalarını da bu siyaset tarzına göre yeniden tasarlamaya karar verir. Baykal'a göre bu dönemde sosyal demokrat dünyadaki ekonomi anlayışına yeni bir yaklaşım getirilmiş ve 'sadece eşit paylaşan değil, aynı zamanda üreten bir ekonomi' hedefi ortaya konulmuştur(2013: 24). Baykal ile Cem'in ortak imzasını taşıyan "Yeni Sol" isimli ortak çalışma ile bu düşüncenin alt yapısı hazırlanmıştır. Değişim ve yenileşmenin asıl katalizör olduğu bu çalışmada, yenilik ve değişim isteği ile beraber sosyal demokrasi vurgusu yapılır. Baykal'a göre, CHP'yi iktidara ulaştıracak pusula, sosyal demokrasidir. Parti ve üyeler; politik alışkanlık ve yöntemlerinin yanı sıra, üsluplarını da değiştirmelidir. Türkiye'yi yenilemenin yolunun CHP'nin kendisini yenilemesinden geçtiğini ifade eden Baykal'a göre, değişim de kaçınılmazdır (Baykal ve Cem, 1992:9-12).

Değişim ve yenileşme söylemi, Baykal'ın doksanlı yılların başındaki söyleminin ana omurgasını oluşturmaktadır. "Değişim ve yenileşme, solun bizatihi kendisidir" (Baykal ve Cem 1992: 26) diyen Baykal'a göre, "İmam Hatip'e giden de diskoteğe giden de bizim gencimizdir" (Dağistanlı 1998: 383).

CHP liderine göre, Türkiye'nin önünde bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan birisi de Türkiye'de dinin siyasallaşması ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Laiklik kavramı da, tartışma ve gerilim konusundan çıkarılmalıdır. Artık Türkiye'de laiklik, din düşmanlığı olarak anlaşılmalıdır. Türkiye, kendi dini inancının gereğini yerine getiren ve yaşam biçimine kendisi seçen insanların yaşadığı laik bir ülkedir. Asıl sorun laiklikten değil, dinin siyasallaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Sorun dinin bizatihi kendisinden kaynaklanmaz. Dinin siyasallaşmasına karşı duyarlı olan Türkiye, laik yaşam biçiminin de güvencesidir (Baykal ve Cem 1992: 73-75).

3.Baykal'ın Siyasal Davranışını ve Din Politikalarını Belirleyen Faktörler

Siyasi partiler, mevcut sosyal grup ya da sınıfların politik hayattaki yansımaları, temsilcisi ve dışavurumudur (Vergin, 2004: 6). Partilerin en önemli misyonlarından birisi, temsilcisi oldukları sınıfın ekonomik ve kültürel menfaatlerini önce birleştirmek, ardında da savunmaktır(Özbudun, 1979: 92). "Süngülerle her şey yapılabilir, ama üzerine oturulamaz" diyen Napolyon'un bu sözünün siyaset bilimindeki karşılığı, bir liderin veya bir partinin belirli bir toplumsal tabana dayanmak zorunda olduğudur. Bir parti, sosyal tabanının gücünü ne kadar etkili kullanabilirse o derece başarılı olur. Hiçbir toplumsal hareket, dayandığı toplumsal kesimlerin olanaklarını tamamen aşamaz (Kışlalı, 1991: 82). İşte bundan dolayı, Baykal'ın siyasal görüş, söylem ve tutumunu tayin eden faktörlerin ilki, kendi partisinin seçmen tabanıdır. Kasabalı, zengin eşraf, doktor, avukat (Mardin, 2006:70-71) ve batılılaşma projesine inanmış bürokratlardan (Ayata, 2010: 64-67) destek alan CHP'nin seçmen tabanını, kendini Kemalist, ulusalcı, sosyal demokrat, Atatürkçü olarak tanımlayan seçkin kimseler oluşturmaktadır. Laik

bir seçmen tabanına sahip olan CHP, insan yaşantısına yön veren en önemli değerlerden birisi olan dini (Yücekök, 1987: 16) değil de siyasal söylem ve programlarında merkezine laikliği koymak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Baykal kendi döneminde, CHP'yi sekülerizm ve laiklik üzerinde yeniden inşa etmeye çalışmıştır(Cıngı, 2010: 150).

Sekülerist misyonun taşıyıcısı olan CHP'nin ve tabanının din ile ilişkisi kırılğan ve sorunludur. Dinin birleştirici, bütünleştirici gücünden istifade eden rejim, modernleşme konusunda dini dışlamış ve dini modernleşmenin önündeki engel olarak görmüştür. Laik rejimin bekası ve sosyal ethosu için araçsallaştırılan din, çoğunlukla kontrol ve baskı altında tutulmaya çalışılan (Çağatay, 2008:71-76) en örgütlü güçtür. Bundan dolayı, Baykal dönemin laiklik, rejimi koruma ve kollama misyonunu üstlenmenin yanı sıra, Türk toplumun çimentosudur(Baykal: 02.01.2009). Baykal döneminde laiklik, değişim ve özgürlüklerin karşısında duran, devletin kaygı ve reflekslerini esas alan, statükoyu koruyup kollayan, dini grup ve cemaatlerin kamusal varlığını yok sayan ve kamusal alanda dini reddeden bir hüviyete bürünmüştür. Bu durum, aslında partinin tek parti dönemine dönüşü gibi bir duruma tekabül eder.

İkinci önemli neden ise 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen suikastlardır. Bu suikastlarda toplumda Atatürkçü kimliği ile tanınan Muammer Aksoy, Çetin Emeç, Uğur Mumcu, Eşref Bitlis, Bahriye Üçok, Ahmet Taner Kışlalı isimler hayatını kaybetmiştir.“12 Eylül Askeri Darbesinden daha beter” (Öztürk, 2011: 27) olan 1993'te, Özal'a suikast düzenlenmiş, Bingöl'de 33 er katledilmiş ve Sivas Madımak Otel'de 35 kişi yaşamını trajik bir biçimde yitirmiştir. Toplumun farklı kesimlerinden aydınları ve siyasetçileri hedef alan suikastlar yoluyla toplum ve siyaset ayrıştırılmaya çalışılmıştır(Özbudun ve Hale, 2010: 80). Böylesi bir sürecin bizatihi kendisi, CHP'yi dizayn etmiştir. Kültürel ve dini sorunlar üzerinden toplumun farklı mühendisliklerle kutuplaştırıldığı doksanlı yıllar; “Siyaseti enterne eden, adı konmamış bir darbe” (Öztürk, 2010) sürecidir. Başlangıçta hazırlattığı raporlarla Kürt meselesinde farklı bir çizgi takip eden Baykal, zamanla oluşan siyasi atmosfere teslim olmuş ve laiklik ekseninde kendisini konumlandıran kamu bürokrasisi ile işbirliği yapmayı tercih etmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği, CHP'nin rejim muhafızlığı ve laiklik ekseninde bir siyasal anlayışı benimsemiş olmasıdır (Ete, 2010: 8-9)

Baykal, rejim muhafızlığı ve laiklik eksenindeki bir siyasetin gerekçesini farklı zamanlarda yapmış olduğu konuşmalarda gerekçelendirmeye çalışır. CHP'nin tarihinde önemli bir yer tutan ve 6 Kasım 1994 tarihinde gerçekleştirilen SHP-CHP bütünleşme protokolünün imzalanması töreninde konuşan Baykal; “Atatürk'ün kurduğu laik, demokratik cumhuriyetimizin temel ilke ve değerlerine yönelik saldırıların yoğunlaştığı, ulusal bütünlük ve can güvenliğine yönelik tehditlerin arttığı, insan onurunu ve haklarını koruyabilmenin, demokrasiyi yaşatabilmenin zor koşullarla karşı karşıya kaldığı... Günümüz Türkiye'sinde sosyal demokratların, solun bütünlüğünün sağlanması, sorunlarının aşılabilmesinin temel güvencesidir”(Dağistanlı, 1998: 272-273) diyerek CHP'nin siyaset söyleminin odağına laikliği yerleştirmiştir.

Doksanlı yılların bir diğer özelliği de farklı kimliklerin ön plana çıkmaya başlamasıdır. Türkiye'deki parti sisteminin fazlasıyla parçalanmış olduğu bu süreçte, Türkiye yeni kimliklerle karşılaşmaya başlamıştır. Bu kimlikler, laiklik karşısında İslamcılık, Sünnilik karşısında Alevilik, Türk karşısında Kürt'tür (Çolak, 2006: 128). Bu durumun doğal sonucu kutuplaşma olmuş; bu minvalde de laiklik ve İslamcılık ön plana çıkmaya (Turan, 2004: 179) başlamıştır.

Baykal döneminde CHP'nin devletçi bir çizgiye kaydığını belirten Yeğen'e göre (2009: 889) bunun nedeni, siyasal İslamcılığın, Refah Partisi'nin (Baykal, 18.02.1997: 1-24) ve PKK terörünün yükselişte olmasıdır. Baykal'ın üniter ve laik devlet vurgusunun arkasında bu faktörler yatmaktadır. Siyasal İslamcılığı temsil eden Refah Partisi'nin yükselişi 28 Şubat'a kadar devam eder.

Baykal'ın kuşatıcı laikliği benimsemesinin bir nedeni de 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen postmodern darbedir. Öncelikle, 28 Şubat'ı postmodern darbe yapan özellik, askerinin konvansiyonel yöntemleri kullanmayıp toplumun farklı katmanlarından istifade ederek siyaseti ıslah etmesi, yeniden

düzenlemesidir(Öcal, 2009: 15). Subaşı'nın ifadesiyle (2014: 126) darbeciler, sağ sol veya İslamcı söylemleri bütün temsilcileriyle bastırma çabasının yanı sıra, yeni bir müfredat ve insan yetiştirme düzeni de ortaya koymuştur. Yaşanan laiklik tartışmalarının bu siyasallık ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır; Çünkü Türkiye'de laiklik, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması veya din özgürlüğünün korunması anlamından öte siyasal kültürel ve toplumsal hayatın düzenleyici ilkesidir. Hayatın her alanını kuşatan bu didaktik laiklik anlayışına (Gellner, 2012) göre, devletin insanlara bir hayat tarzını zorlama, dayatma, halk rağmen iyi ve kötüye karar verme hakkı bulunmaktadır (Türküne, 1998-9: 126-127). Seküler bir toplum inşa etmeye çalışan Cumhuriyet seçkinleri için, temel mesele toplumun batılılaştırılmasıdır. Mamafih toplum, kültürel bir 'süper Batılılaşma' programı öncülüğünde dönüştürülmelidir (Karaömeroğlu, 2009: 283).

Baykal bu dönemde de rejim kaygısını politikasının odağına almış ve söylem düzenini böyle kurgulamıştır. Bundan dolayı Baykal'ın 1995-2000 yılları arasında yapmış olduğu neredeyse tüm grup konuşmalarında; şeriat tehlikesi, teokratik düzen, tarikatlar, Kuran Kursları, dinci tehlike, laikliğin zedelenmesi gibi argümanlar bulunmaktadır. CHP tarafından düzenlenen "Cumhuriyet, Laiklik ve Demokrasi" panelinde konuşan Baykal, politik tavrını aynen devam ettirmiştir. "Laiklik, inanca ve imana karşı değildir; laiklik teokrasiye, teokratik devlet yönetimine karşıdır... Özgürlük hiçbir şekilde, din ve inancın istismarı, siyasete ve devlet idaresine din ve inancın karışması amacıyla kullanılamaz; dini cemaatler, bir siyasal ve resmi kamusal yapılanmaya dönüşemez, devleti kuşatmaya kalkışamaz" (Baykal, 1998: 38-39) diyen Baykal'ın söyleminde laiklik, total bir biçimde toplumu dönüştürmesi gereken bir değerler sistemidir.

1995 sonrası Türkiye siyasetinde meydana gelen gelişmeler, Baykal'ın 2000'li yıllarda ortaya koymuş olduğu siyaset ile yakından alakalıdır(Kömürücü, 2011: 39). Refah Partisi'nin hükümet kurması ve 28 Şubat Postmodern Darbesi, CHP'nin laiklik söylemini güncellemesine ve laikliğin demokrasinin önüne geçirmesine neden olmuştur. Demokrasi, hem Cumhuriyet'in kurucu aktörleri hem de Baykal için laikliğin yanında ikincil bir öneme sahiptir ve laiklik, demokrasiye tercih edilir. Laiklik ile demokrasi arasındaki derin çelişki, iktidar seçkinlerinin uygulamalarının anti-demokratik bir özellik taşımasına da neden olmuştur(Göle, 2000: 54). Her ne kadar Baykal; "Demokrasi ve özgürlük uğruna laiklikten vazgeçeceğiz" dersiniz demokrasiyi de tahrip etmiş olursunuz. Türk toplumunda İslamiyet, laiklik ve demokrasi bir altın üçgen oluşturmuştur. Bunların tümüne aynı zamanda sahip çıkmak zorundayız"(Baykal, 23.04 2008) dese de her zaman demokrasiyi ötelemiş ve laikliği önclemiştir.

25 Şubat 1997 tarihinde yapmış olduğu grup konuşmasında Türkiye'de bir hukukun dinselleşmeye başladığını ifade ederek şeriat vurgusu yapar; "Bizi ilgilendiren sadece Türkiye'nin hukuk düzeninin ve devlet düzeninin hukuki ve siyasi esaslara göre şekillenmesidir. Dini esaslarla doldurulmamasıdır. Dini esaslarla hukuku ve siyaseti tarif etmemektir... Şeriat kavgası buradan çıkıyor" (1997: 10). Baykal'a göre din ise sadece bireyin iç dünyasıyla ilgili olmalıdır; Devlet düzeni, dini referans olarak açıklanamaz ve dizayn edilemez. CHP liderine göre, 28 Şubat sürecinde din, bireysel bir ilgi konusundan çıkmış, bir devlet düzeni olarak ima edilir hale gelmiştir.

"Baykallı CHP'yi, 28 Şubat sürecinin en doğrudan siyasal yansıması olarak görmek" gerektiğini ifade eden Ete'ye göre, Baykal, 28 Şubat aktörlerinin siyasal mühendislik faaliyetleriyle uyumlu bir biçimde, CHP'yi laikliğin demirden kafesine hapsetmiştir (<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/ete/2012/03/03/28-subat-sureci-ve-chpnin-degisimi>).

Aslında bu tavır, CHP'nin dışlayıcı ve baskıcı laiklik anlayışını kabul ettiğinin göstergesidir. Baykal döneminde "CHP, tercihini değişime karşı muhafazakârlık, topluma karşı devlet, demokratikleşme ve ekonomik kalkınmaya karşı sanal ve ideolojik merkez arayışı üzerinde yapmıştır" (Keyman, 2005: 233).

28 Şubat sürecinin etkisiyle siyasal İslam karşıtlarının oyunu CHP'de toplama isteği, CHP'nin söylem ve politikalarının laiklik odaklı olmasına neden olmuştur. Laiklik ve Atatürkçülük ideolojisi etrafında partisini tanımlayan Baykal, Atatürkçülerin, Kemalistlerin, Batıcıların, AK Parti muhaliflerinin oyunatalip olmuştur. 2002 seçimlerinden sonra AK Parti karşısında tek alternatif olarak CHP'yi gören Baykal, muhalif bütün toplumsal kesimleri ve hatta muhafazakârları bile toplamaya çalışmış ve partiyi sağa açmayı denemiştir (Bezci, 2012: 17)

Üçüncü neden de 3 Kasım 2002 tarihinde AK Parti'nin iktidar olmasıdır. 2002'de iktidara gelen AK Parti, İslamcı bir geçmişe sahiptir. Baykal, AK Parti iktidarına karşı muhalefetin omurgasını laiklik ve rejim kaygısı söylemi oluşturmuştur. Böylelikle Baykal'ın CHP'si, reel sorunlara çözüm üretmeyen, devlet odaklı, farklı toplum kesimlerini dışlayıcı, kimliğini rejimi koruma misyonuyla tanımlayan bir parti haline gelmiştir (Kömürcü, 2011: 39). Böylece Baykal, İnönü liderliğinde 'Devletin partisi', Ecevit liderliğinde 'Halkın partisi' olan CHP'ye yeni bir nitelik kazandırmış ve 'rejimin bekçisi' olan bir CHP ortaya çıkarmıştır (Ete, 2010: 11-12).

AK Parti'yi dinci bir parti olarak kategorize eden Baykal'a göre CHP'nin misyonu rejimin değişmesine, değiştirilmesine engel olmaktır. Kamusal alan, türban tartışmalarının odağında bu siyasi tercih bulunmaktadır (Övür, 2011: 8-10). Özellikle üniversitelerde başörtüsü yasağının desteklenmesinde, dışlayıcı kamusal alan siyasetinin savunulmasında, katı laikliğin yeniden kuşatıcı bir hal almasında, bu siyasal gerçekliğin payı bulunmaktadır. Ayrıca 1980 yılından itibaren yaşanan laiklik tartışmalarının temelinde, kamu kuruluşlarında ve üniversitelerde başörtüsü takma yasağının bulunmakta (Zurcher, 2000: 421) olduğu unutulmamalıdır. AK Parti'yi ziyaret eden Baykal, yapmış laiklik vurgusunu ve uyarısını şöyle ifade eder; "Türkiye'nin tarihi Anayasal doğrultusuyla oynamayın", "Türkiye'nin laik bir cumhuriyet olarak çizgisine dokunmayın" (Baykal, 26.01.2008).

Bezci'ye göre (2012: 17), devletçi-vesayetçi gücü CHP'de konsolide etmeye çalışan Baykal yönetimindeki CHP, özellikle 2005 sonrasında laikçi merkezi temsil etmiştir (Özbudun, 2011: 49). 2007 yılında yaşanan cumhurbaşkanlığı krizinde, Genelkurmay'ın yayınlamış olduğu laiklik tonu yüksek e-muhıtrada ve Ergenekon sanıklarının avukatlığını üstlenme süreçlerinde vesayetçi laiklik siyaseti etkili olmuştur. Baykal, 2002 sonrasında vesayet odaklarının veya Kemalist seçkinlerin söylemleri doğrultusunda politika üretmeyi tercih etmiştir. Bu vesayetçi siyasete göre, Türkiye'nin laik düzeni, Atatürk'ün ilke ve devrimleri ve cumhuriyetin kazanımları tehlike altındadır. Çünkü kamuyu, siyaseti, eğitimi ve ticareti, gerici tarikatlar ve 'dini çıkar ve fesat yuvaları' kuşatmaktadır (Pusula, 2007: 2).

Baykal, AK Parti'nin dini siyasete alet ettiği ve eğitimde, hukukta, devlet yönetiminde dini etkili kılmaya çalıştığı kanaatindedir. Bundan dolayı, 2002 sonrasında AK Parti'ye yönelik eleştirilerinin odağında genellikle kuşatıcı veya baskıcı laiklik temalı eleştiriler bulunmaktadır. Baykal'a göre, AK Parti laik Cumhuriyet'in temel değerleri ve kurumlarına karşı gizli bir savaş vermektedir. AK Parti'nin gizli bir ajandası bulunmaktadır. AK Parti'nin, türbanla ilgili söylem ve tutumları bu türden bir mücadelenin göstergesidir. 2005 yılında, Cumhurbaşkanı'nın eşinin türbanlı olma ihtimali belirlediğinde Baykal, türbanla Çankaya köşküne girmeye itiraz etmiştir: "Türkiye'de türbanlı bir cumhurbaşkanı olsun mu? Yasal engel yok, olabilir. Daha sonra ne olur? Devlete türban giydirmiş olursunuz, türban meşruiyet kazanır, resmiyet kazanır" (Baykal, 15.06.2005). Dahası, türbanın Çankaya Köşkü'ne girmesi, Baykal için Türkiye'nin Ortadoğu'ya, Irak'a, Suudi Arabistan'a, İran'a yönelmesi; yani, laik ve demokratik Cumhuriyet'in zemininden uzaklaşması demektir. Baykal'a göre AK Parti; laiklikle, Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi ve başsavcılık gibi yargı organlarıyla ile kavgalıdır. Bu kavgaın sebebi ise anayasal düzenin değiştirilmek istenmesidir (Baykal, 24.05.2008: Milliyet).

Baykal, yapılacak olan anayasa değişikliği ile türbanlı öğrencilerin üniversitelere girmelerine ilişkin değerlendirmelerinde de benzeri bir bakış açısına sahiptir. Ona göre, türbanlı öğrencilerin üniversiteye girmelerinden bir süre sonra üniversitelerde başı açık gençlerin okuma şansı kalmayacaktır (Baykal, 17.12.2007: Milliyet). Baykal'a göre, tartışılan türban değildir; aksine Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik anlayışıdır (Baykal, 27.01.2008: Milliyet). Siyasal bir simge olan türban ile Türkiye Cumhuriyeti ve laiklik hedef almaktadır (Baykal, 30.01.2008: Milliyet).

Baykal, *de facto* din temelinde siyaset yapılmasına tepki gösterir ve bu tepkisini de laiklik anlayışına dayandırır. Baykal'a göre laiklik, din temelinde siyaset yapılmasına, dinin istismar edilmesine izin vermeyen bir ilke olmasının yanı sıra, "eğitimde, hukukta, devlet yönetiminde dini etkili kılmamak"tır (Baykal, 15.06.2005). Baykal'ın laiklik için yaptığı her iki tanımın, söz konusu grup konuşmalarının bağlamı dikkate alındığında, ortak bir muhatap AK Partidir. Bu bağlam da Baykal'ın din politikalarını ve laiklik tasavvurunu belirleyen, AK Parti olmuştur.

3. Baykal Dönemi CHP'nin Parti Programlarında Din ve Laiklik

Bu bölümde betimleyici yöntemle Baykal dönemindeki Parti Programlarının laiklik ve din bahsi incelenecektir. CHP'nin, özellikle Baykallı CHP'nin hakikat rejimini belirleyen ilke

laiklik olmuştur. Genel politikaya, hep laiklikten hareketle yön verilmiştir. Foucault'un ifadesiyle "Her toplum kendi hakikat rejimini, hakikatin 'Genel Politikası'nı; yani, hakikatin demir attığı söylem türlerini ve hakiki olarak iş gören nedenlerini; hakiki önermeleri yanlış olanlardan ayıran mekanizmaları ve durumlarını, her önermenin onaylanış yollarını; hakikate ulaşma aracı olarak değer biçilmiş teknik ve usulleri; hakiki olma ölçütlerine karar verme yükümlülüğünde olanların konumunu barındırır" (Foucault, 2005: 50-51). Bundan dolayı, laiklik konusu ve laikliğin çerperinde din mevzusu bu bölümün ana konusudur.

Öncelikle 1994 ile 2008 Program Kurultayı'nda CHP'nin temel ilkeleri, hedef ve gayeleri yeniden belirlenmiştir. Bu programlardan ilki, CHP'nin siyasi tarihinde önem bir yere sahip olan "Yeni Hedefler Yeni Türkiye" Programıdır. Bu program, uzlaşma söyleminin bir ürünü olmanın yanı sıra, geçmiş programlarında revize edilmiş halidir. Yeniden siyasete ve CHP'nin genel başkanlığına soyunan Baykal'ın, yeni bir söylem ile siyaset arenasına çıkmasının göstergesidir.

"Dinsel inanç ile laikliği" uzlaştıran bir bakış açısına sahip olan" (Program, 2004: 4) bu programda CHP kendini şöyle tanımlar; "Cumhuriyet Halk Partisi, kökleri tarihimizde ve milli mücadelemizde olan, Atatürk'ün öncülüğünde Cumhuriyeti gerçekleştiren, çağdaş Türkiye'nin temellerini kuran, demokrasi sürecini başlatan, 1960'larda demokratik sol bir içerik ve sosyal demokrat özellikler kazanan bir büyük yenileştirme hareketinin temsilcisidir... CHP, belirli bir tarih kesitinde emperyalizme, kurulu düzene, eşitsizliğe, *gericiliğe*, imtiyazlara başkaldırının ifadesidir" (Program, 2004: 17).

Yenileşme vurgusunun yoğun olarak işlendiği bu programda; laik devlet gibi temel tercihler çerçevesinde Türkiye'yi yenileştirmek (Program, 2004: 22) hedeflenir. Yenileşmenin düşüncesinin de kaynağı, Atatürk ve onun icraatlarıdır. CHP'nin kurucusu ve ilk genel başkanı olan Atatürk, saltanatı kaldırmış ve Cumhuriyeti kurmuştur. Hilafete son vermenin yanı sıra, ulusal birliği sağlamıştır. Çağdaş Türkiye, Atatürk'ün reformlarıyla ve laik topluma yönelik devrimlerle (Program, 2004: 23) biçimlenmiştir.

Programda yenileşme isteğinin yanı sıra, geçmiş ile olan süreklilik de ihmal edilemez. "CHP, Atatürk devrimlerini ve Cumhuriyeti, yozlaştırıcı ve saptırıcı her türlü gerici ve suçlayıcı etki ve saldırılardan korumak, kollamak ve yaşatmak kararlılığından hiçbir zaman ödün vermedi, vermeyecektir" (Program, 2004: 24). Böylece değişim iradesi ile süreklilik ilişkisi, rejimi koruma ve kollama söylemi ile bütünleştirilir.

CHP'nin dinin baskı unsuru olmasına, din duygusunun ve dinsel inançların baskı altına alınmasına karşı olduğunun vurgulandığı bu programda laiklik şöyle tanımlanır; Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasıdır. Laiklik, Cumhuriyetin ve demokrasinin, ulusal bütünlüğün ve iç barışın temel taşıdır. Laiklik, toplumdaki farklı inançların barış içinde birlikte yaşama yöntemidir. Laiklik, inananların, farklı inananların, farklı düşünenlerin kendi tercihlerinin ortak güvencesidir. Laikliğin temel özelliği, toplumun bütünlüğüne katkı yapmasıdır; barışı ve karşılıklı anlayışı, hoşgörüyü kurumsallaştırmasıdır. Laik devlet, din-inanç düşünce özgürlüklerinde farklılaşanlar arasında bir taraf değildir; ortak güvencenin düzenleyicisidir. Çağdaşlığın, bilimselliğin ve demokrasinin temel taşı laikliktir. Eğitim laikleşmeden, yeniliğe ve değişime açık çağdaş bir toplum ve devlet yapısı oluşturulamaz (Program, 2004: 31).

Oldukça kuşatıcı bir anlam verilen laiklik, laiklik ile demokrasi arasındaki ilişki vurgulanır. Ancak CHP'nin ve Baykal'ın zihinsel dünyasında demokrasi ile laiklik arasındaki ilişki gerilimlidir ve bir paradoks içerir. Baykal bu paradoksu şöyle açıklar; "Demokrasi ve özgürlük uğruna laiklikten vazgeçeceğiz' dersiniz demokrasiyi tahrip etmiş olursunuz. Türk toplumunda İslamiyet, laiklik ve demokrasi bir altın üçgen oluşturmuştur. Bunların tümüne aynı zamanda sahip çıkmak zorundayız"(Baykal, 23.04 2008). Sahip çıkılan *de jure* demokrasi olmakla

beraber *de facto* laiklik olmuş; demokrasi ertelenmiş, din ise yadsınmış veya gözetim altında tutulmuştur. Programa göre (Program, 1994: 67), “Cumhuriyet’in, ulusal bütünlüğün ve toplumsal barışın temel taşı” olarak kabul edilen laikliği korumadan ne demokrasi yaşatılabilir ne de çağdaş bir toplum oluşturulabilir. Bu perspektiften dolayı, laiklik, hiçbir şekilde ödün verilemeyecek ilkedir (Program, 1994: 67).

Demokrasiye rezerv konulmasının asıl sebebi, siyasetin referansının halk olmasıdır. Bu programın *weltanschauung*’u; demokrasinin temel yapı taşının laiklik olduğu vurgusudur. Baykal’ın hem grup konuşmalarında hem de farklı medya organlarındaki demeçlerinde sıklıkla bu vurgu görülür. Bununla beraber, gericilik, irtica, din istismarı, türban gibi konular söylemin ana omurgasını belirler. Baykal’ın din politikası bağlamında söylem düzeneğinin ana omurgasını bu kavramların belirlediği belirtilmelidir. Temel meşruiyet aygıtı olan laiklik bu kavram şeması ile bütünleştirilir. Laikliğin bir meşrulaştırım ilkesi veya hakikat rejimi olmasından dolayı, devlet ve devletin tüm temel kurumları laik olmalıdır (Program, 1994: 50).

Türkiye’de laiklik vurgusunun öncelikli olarak yapıldığı alan eğitimidir. Eğitim, çağdaş ve laik olmalıdır. “Bilgi çağının gereklerine uygun, çağdaş laik ve demokratik yepyeni bir eğitim sistemi kurma hedefinde olan CHP’ye göre, eğitimde Atatürk ilke ve devrimleriyle öğretim birliği anlayışından ödün verilmemelidir” (Pusula, 2007: 48 & CHP Seçim Bildirgesi, 2002: 72).

CHP’nin laiklik politikasının önemli bir sacayağını eğitimin laikleştirilmesi söylemi oluşturmuştur. Program’ göre (1994: 68-69); “Eğitimin laikleştirilmesi amacıyla, özel din eğitiminin etkin bir biçimde denetlenmesi gerekmektedir. İmam-Hatip eğitiminin din görevlisi ihtiyacı çerçevesinde düzenlenmesi, ‘Öğretim Birliği’ yasasının, özel ve resmi tüm eğitim kurumlarında işlerliğe kavuşturulması, din derslerinin düzenlenmesinde farklı inanç ve duyarlılıkların varlığının da gözetilmesi ve sadece isteğe bağlı hale getirilmesi gerekmektedir. Kendini laikliğin ödünsüz savunucusu (Program, 1994: 69) olarak kabul eden CHP, laik eğitimden ve Tevhidi Tedrisat’tan ödün verilmemesi gerektiğini (Program, 1994: 156) düşünmektedir. Çünkü Tevhidi Tedrisat, laikliğin vazgeçilmez bir unsurudur. Din eğitimi de Tevhidi Tedrisat kapsamında yapılmalıdır. Bunun yanı sıra, özel ve resmi din eğitimi, Eğitim Birliği Kanunu’nun çerçevesinde yapılmalıdır; bu laik, demokratik devlet anlayışının vazgeçilmezidir (Program, 1994: 162).

Cumhuriyet döneminde en tartışmalı eğitim kurumlarından biri İmam Hatip Okulları olmuştur (Aşlamacı, 2014). İmam Hatip Okulları orta öğretimin ‘Çok Amaçlı Okullar’ sistemine dâhil edilmeli, çağdaş nitelikli din görevlisi yetiştirilmelidir. İlahiyat fakülteleri ise toplumun aydın din adamı ihtiyacını karşılayacak şekilde, eğitim ve öğretim programları ile beraber, yeniden düzenlenmelidir. Özel din eğitimi, devletin yakın denetimi altında olmalı, din eğitimi de sadece ‘isteğe bağlı’ hale getirilmelidir (Program, 1994: 162-163).

Baykal dönemindeki partinin politikalarını ve yol haritasını belirleyen bir diğer program da 2008 Kurultay’ında kabul edilen “Çağdaş Türkiye İçin Değişim” başlıklı programdır. “Ulusal bağımsızlık mücadelesinin birikimleri ve Atatürk Devrimleri ile bu eşsiz sürecin felsefi ve ahlaki değerlerinin özünü oluşturan altı ok ilkeleri, bir bütün olarak siyasi kimliğimiz ile ideolojimizin, parti programımızın tarihsel kaynağı ve en güçlü dayanağıdır” (Program, 2008: 12) diyen Program’a göre laiklik ilkesi, gericiliğe başkaldırıdır. Oysa dindar seçmenin İslam karşıtlığı olarak kabul ettiği laiklik (Cıngı, 2010: 147), “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması olarak tanımlanır (Program, 2008: 15).

Tüm güzellikleri kendinde toplayan laiklik, inanç ve özgürlüğün teminatıdır da. “Devlet ve devletin kurumları, toplumun bizatihi kendisi, hukuk ve eğitim laik olmalıdır. Laiklik ilkesinin temel amacı, aklın özgürleştirilmesidir. CHP için laiklik; siyasetin dini istismar etmesine kesinlikle karşıdır. Ne dinin siyasallaştırılması, ne de siyasetin dinselleştirilmesi kabul edilemez

(Program, 2008: 16). Ayrıca, devletin dini olamaz ve din, özel alana ait bir sosyal gerçekliktir. Program'ın ifadesiyle; "Din, kamusal alanın değil; özel alanın olgusudur" (Program, 2008: 16).

Cumhuriyetin ve demokrasinin temelini laiklik(Program, 2008: 44) olduğunu vurgulayan bu programın laiklik vurgusu oldukça baskındır. Laiklik, "Dinin siyasallaştırılmamasının, siyasetin dinselleştirilmemesinin güvencesidir. Devlet işleri ile din işlerinin birbirinden ayrılmasının, birbirini etkilememesinin kuralıdır. Cumhuriyet Halk Partisi için laiklik, hiçbir şekilde ödün veremeyeceği temel ilkedir" (Program, 2008: 49-50).

Dini baskı vurgusu ile beraber CHP, laikliği koruma misyonunu; "CHP, laikliğe yönelik her türlü tehdide kararlılıkla karşı durur. Laik-demokratik cumhuriyetimize karşı tuzak kuranlarla, bu amaçla laikliği yeniden tanımlamak isteyenlerle, laikliği içlerine sindiremeyenlerle, her dönemde ve her koşulda, demokrasi kuralları ve hukuk devleti normları ve sivil toplum yapılanması içinde kararlılıkla mücadele edilecektir" (Program, 2008: 50) denilerek ortaya konulur.

Bu programa göre, Atatürkçü düşüncüyü, ulusal duyarlılıkları ve evrensel etik değerleri özümseten, bir eğitim reformu hayata geçirilmelidir. Bundan dolayı okullarda güvenli ve huzurlu eğitim ortamı sağlanmalı; okullarda ve yurtlarda cemaat baskısına ve laik milli eğitim ilkelerine aykırı yapılanmalara son verilmelidir(Program, 2008: 295-296).

CHP'ye göre özgürlük, ancak laik eğitim ortamında anlam ve değer kazanabilir ve sürekliliğini koruyabilir. Bundan dolayı, din kültürü eğitimi özgürlüklere kapı aralayan ve dinin siyasallaşmasına engel olan bir konseptte yapılmalıdır. Programa göre, "Din kültürü eğitimi, bireyin inanç dünyasını geliştiren, çağdaş gelişmeye açık, manevi ve ahlaki değerleri zenginleştiren, insan ve doğa sevgisini artıran nitelikte olacak, dinin siyasi amaçlarla istismarına yol açmayacak şekilde gerçekleştirilecektir" (2008: 297-298).

Din kültürü eğitiminin gerekçesi ise tarikat ve cemaat kuşatmasıdır. Program'a göre(2008: 298); "Dini duygular istismar edilerek cemaat veya tarikatların eğitim kurumlarının kuşatması önlenecektir. İmam-Hatip eğitimi, din görevlisi sayısına duyulmakta olan ihtiyaç çerçevesinde düzenlenecektir. İlk ve ortaöğretim kurumlarında verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin Anayasanın öngördüğü amaca uygun bir müfredatla verilmesi sağlanacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kuran Kursları dışındaki Kuran Kursları veya benzeri hizmet sunan kuruluşlara izin verilmemesi, tüm Kuran Kurslarının etkin olarak denetlenmesi sağlanacaktır."

Son olarak, "Çağdaş Türkiye İçin Değişim" başlıklı programda azınlıkların dini ihtiyaçlarına da değinilir. Programa göre, azınlıkların dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere yüksek düzeyde din adamı yetiştirilmesi için ilgili devlet üniversitelerinin ilahiyat fakültelerine bağlı, eğitimin genel ilkeleri çerçevesinde yüksek okullar açılabilmesi gerekmektedir (Program, 2008: 298).

Baykal Dönemi CHP Programları, bazı özgürlükçü özellikler taşımasına rağmen, temelde rejim kaygısının ön planda olduğu laiklik anlayışının yansımalarıdır. Kamusal alana, din eğitimine, Kuran Kurslarına bakışta bu çeşit laiklik anlayışının etkileri bulunmaktadır.

SONUÇ

Baykal, ömrünün yaklaşık kırk yılını siyaset arenasında geçirmiş bir aktördür. 1993 yılından 2010 yılına kadar, kısa dönemler hariç, hep CHP'nin genel başkanlığını yürütmüştür. Ecevit'in danışmalığı ile başlamış olduğu politik hikâyesinde, her dönem farklı söylemleri seferber etmiştir. Baykal, bazen özgürlükçü ve yenilikçi olmuş, bazen de rejimin bekçiliğini yapan bir kolluk kuvveti gibi bir lider olmuştur.

Baykal Dönemi din politikasının temel parametresi rejimi kollayıcı laiklik anlayışıdır. Kollayıcı laikliğin temel hedefi, rejimi her türlü olası tehlikelerden korumaktır. Laiklik bağlamında, hak veya özgürlükler veya din ile devlet işlerinin ayrılması gibi söylemler arka plana atılmış ve rejimin kaygıları üzerinden laiklik tanımlanmış ve işlevsel hale getirilmiştir.

1990'lı yıllar itibaren de facto özgürlükleri ve özgürlükçü laikliği savunan Baykal, de jure rejimin kaygılarını en üstün ameliye olarak gören laiklik anlayışını savunmuştur. Laiklik, parti programlarında veya partinin farklı yazılı metinlerinde özgürlükçü bir perspektife sahip olmasına rağmen; baskıcı, kuşatıcı ve katı bir ideoloji olarak politikaya dönüşmüştür. Baykal ve CHP için temel meşrulaştırma aracı olan laiklik, rejimin düşmanları için getirilen yasaklara dagerekçe teşkil etmiştir.

Baykal Dönemi CHP'sinin din politikalarının parametrelerini belirleyen şartlar; partinin tabını ve siyasal kimliği, 1990'lı yılların politik ruhu, 28 Şubat süreci ve AK Parti olmuştur. Bu şartlar dolayısıyla CHP, laiklik hattına çekilmiş ve vesayet odakları ile ittifak yapmayı tercih etmiştir. Yeterince etkili olmayan bu strateji, 2009 yılına kadar devam etmiştir. CHP'yi rejimin partisine dönüştüren Baykal, 2009 yılından itibaren söylemini yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştır.

Kaynakça

- ALTUNOĞLU, Mustafa (2014), *Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı*, SETA, İstanbul.
- AŞLAMACI, İbrahim (2014), *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, Dem Yayınları, İstanbul.
- AYATA, Ayşe Güneş (2010), *CHP: Örgüt ve İdeoloji*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- BAYKAL, Deniz (02.01.2009), *CNN Türk Ankara Kulisi Programı*.
- BAYKAL, Deniz (25.02.1997), *TBMM Cumhuriyet Halk Partisi Grup Genel Kurulunda Sayın Deniz Baykal'ın Yapmış Olduğu Konuşma*, Zafer Organizasyon Tanıtım Hizmetleri, Ltd, Şti, Ankara.
- BAYKAL, Deniz (18.02.1997), *TBMM Cumhuriyet Halk Partisi Grup Genel Kurulunda Sayın Deniz Baykal'ın Yapmış Olduğu Konuşma*, Zafer Organizasyon Tanıtım Hizmetleri, Ltd, Şti, Ankara.
- BAYKAL, Deniz (23. 04. 2008), *CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın; TBMM'nin 88. Kuruluş Yıldönümü ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Nedeniyle TBMM Genel Kurulunda Yapmış Olduğu Konuşma*.
- BAYKAL, Deniz(1998), “Önsöz”, *Türkiye'nin 75 Yıllık Tercih: Cumhuriyet Demokrasi Laiklik Paneli Kitabı*, CHP Yayınları, Ankara.
- BAYKAL, Deniz (26.01.2008), *Genel Başkan Deniz Baykal'ın İstanbul İl Kongresinde Yaptığı Konuşma*.
- BAYKAL, Deniz (15.06.2005), *Deniz Baykal'ın Grup Genel Kurul Toplantısında Yapmış Olduğu Konuşma*.
- BAYKAL, Deniz (23.04.2008), *Deniz Baykal'ın Grup Genel Kurul Toplantısında Yapmış Olduğu Konuşma*.
- BAYKAL, Deniz (24.05. 2008), “*Baykal: Yargıyı Sindirmeye Çalışıyorlar*”, Milliyet.
- BAYKAL, Deniz (30.01. 2008), “*Baykal: Türban Yabancı Üniforma*”, Milliyet.
- BAYKAL, Deniz (1994), “*Sunuş*”, Cumhuriyet Halk Partisi Programı: Yeni Hedefler Yeni Türkiye, İstanbul.
- BAYKAL, Deniz ve CEM İsmail(1992), *Yeni Sol*, Cem Yayınevi, 1992, İstanbul.
- BEZCİ, Bünyamin(2012), *CHP'de Siyasal Mirasın Melez Lideri: Kemal Kılıçdaroğlu*, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, cilt: 49,Sayı: 564, s.11-22.
- CHP SEÇİM BİLDİRGESİ, 2002
- CHP 28. OLAĞAN KONGRESİ, 1999
- CINGİ, Aydın (2010), “*Sosyal Demokratlaşmaktaki Bir Parti: CHP*”, Avrupa'da Sosyal Demokrasinin Bugünü ve Geleceği, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Yayınları, İstanbul.

- ÇAĞATAY, Selin (2008), *Kemalizm ya da Kadınlık: Çağdaş Kadının Başörtüsüyle İmtihani*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇOLAK, Yılmaz (2006) “1990’lı Yıllar Türkiye’sinde Yeni-Osmanlılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları”, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı: 38, s.125-145
- DAGISTANLI, Fatin(1998), *Sosyal Demokratlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- DAVİSON, Andrew (2002), *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ECEVİT, Bülent (1973), *Bu Düzen Değişmelidir*, Tekin Yayınevi, Ankara.
- ETE, Hatem(2010), *CHP’deki Değişim*, SETA Analiz, Ankara.
- ETE, Hatem(2012), *28 Şubat Süreci ve CHP’nin Değişimi*, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/ete/2012/03/03/28-subat-sureci-ve-chpnin-degisimi>.
- FOUCAULT, Michel (2000), *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GELLNER, Ernest (2012), *Müslüman Toplum*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- GÖLE, Nilüfer (2000), *Melez Desenler*, Metis, İstanbul.
- KAHRAMAN, Ahmet (1990), *Hayaletler Prensi*, Verso Yayınları, Ankara.
- KARAÖMEROĞLU, M. Asım(2009), “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Editörler: Tanıl Bora, Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KEYMAN, E. Fuat (2005), *Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- KIŞLALI, Ahmet Taner(1991), *Siyasal Sistemler*, İmge, Ankara.
- KÖKER, Levent (1990), *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KÖMÜRCÜ, Derya (2011), “Kılıçdaroğlu Sonrası CHP”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 515-516, s. 37-47.
- MARDİN, Şerif, (2006), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İletişim, İstanbul.
- ÖCAL, Beyhan(2009), “12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, sayı: 1/4.
- ÖVÜR, Mahmut (2011), *12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler (CHP)*, SETA Analiz, Ankara.
- ÖZCAN, Zeynep (2015), *İnönü Dönemi Dini Hayat*, Dem, İstanbul.
- ÖZTÜRK Muhsin(2011), *Adı Konulmamış Darbe 93*, Zaman Kitap, İstanbul.
- ÖZBUDUN Ergün ve HALE William (2010), *Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm; AKP Olayı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergün (2011), *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergün (1979), *Siyasal Partiler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- PİRİM, Oktay (1999), *Günahıyla Sevabıyla Deniz Baykal*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- PROGRAM (2004), *Yeni Hedefler Yeni Türkiye*.
- PROGRAM (2008), *Çağdaş Türkiye İçin Değişim*.
- PUSULA, 2007
- SUBAŞI, Necdet (2014), *Dini Sosyalteler*, Tezkire Yayınları, Ankara.
- TURAN, Ahmet, Eşref (2004), *Türkiye’de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.

- TURAM, Berna (2011), *Türkiye'de İslam ve Devlet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (1998-9), "Cumhuriyetin Kamusal Alanı", *Doğu Batı*, Sayı: 5, s. 135-142.
- UYAR, Hakkı (2000), *100 Soruda Cumhuriyet Halk Partisi Tarihçesi (1923-2012)*, Anka Yayınları, Ankara.
- VERGİN, Nur (2004), "Siyaset İle Sosyolojinin Buluştuğu Nokta", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 76, s.5-9.
- YAVUZ, Hakan(2008), *Modernleşen Müslümanlar*, Kitap Yayınevi, İstanbul
- YEĞEN, Mesut(2009), "Türk Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Editör; Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul
- Erdoğan Mustafa (2000), *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Liberte*, Ankara
- YÜCEKÖK, Ahmet Naki (1987), *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ZURCHER, Erich Jan (2000), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.